

21. YÜZYILDA KÜRESEL TİCARETİ YÖNLENDİRMEDE YENİ ARAYIŞLAR

THE NEW TRENDS FOR LEADING GLOBAL TRADE IN THE 21st CENTURY

Öğr. Gör. Dr. Orhan CENGİZ

Çukurova Üniversitesi, Pozantı MYO, Muhasebe ve Vergi, Adana/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1077>

Reference : Cengiz, O. (2018). "21. Yüzyılda Küresel Ticareti Yönlendirmede Yeni Arayışlar", International Social Sciences Studies Journal, 4(27): 5959-5971

ÖZ

Küreselleşme ile birlikte küresel ticaretin seyri zaman zaman farklı eğilimler gösterse de genellikle işleyiş kurallarını ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin birçoğu kendi lehlerine olacak şekilde dizayn etme çabası içerisine girmişlerdir. 21. yüzyılda küresel ticareti yeniden yapılandırma arayışlarının esasında 2001 yılındaki Doha Görüşmelerinin tıkanmasından sonra ABD öncülüğünde başladığı söylenebilir. Bu arayışların hız kazanmasında genel olarak Asya ülkelerinin dünya ticaretinde aldıkları payların giderek artış göstermesi, özelde ise Çin'in ABD'ye en önemli rakip olarak görülmesi ve neomerkantilist politikalar sonucu Çin'in ABD'ye karşı ticarete ve döviz rezervinde üstünlük sağlaması etkili olmuştur. Bununla birlikte dünya ekonomisinin ağırlık merkezinde yaşanan eksten kaymasının Atlantik ve Batı'dan Asya'ya doğru gerçekleşmesi küresel ticaretin ABD önderliğinde yeniden yönlendirilmesi arayışlarını güçlendiren bir diğer kritik unsur olmuştur. Bu sebeple Çin'in dünya ticaretindeki hâkimiyetini kırabilmek için ABD, Avrupa Birliği (AB) ile Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Pasifik Okyanusu'na kıyaslı olan on bir ülke ile de Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) projelerine yönelmiştir.

Her iki mega küresel ticari oluşum, dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte dikkate alındığında dünyanın en liberal ülkelerin kendi amaçları gerçekleşirken serbestleşme yanlısı, tam tersi durumda ise müdahaleci ve özünde küreselleşme öğretisi ile çelişen uygulamaları benimsemeleri açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu amaçla çalışmada ABD ile Avrupa Birliği arasında görüşmeleri devam eden, Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ile ABD'nin 2017 başlarında ayırdığı; fakat yeniden müdahil olma çabalarının gündeme geldiği Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP)'nin küresel ticareti yeniden biçimlendirme stratejileri karşılaştırmalı biçimde ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Küresel ticaret, uluslararası, ABD, Çin, TTIP, TPP.

ABSTRACT

Although the progress of global trade with globalization sometimes shows different trends, generally, most of the developed countries, especially the USA, have tried to design their rules in their favor. Essentially, in the 21st century the seeking for restructuring global trade can be said to have begun under the leadership of the USA after the obstruction of the Doha Round in 2001. Generally, the increasing share of Asian countries in the world trade has been effective in the acceleration of these searches, and in particular case, China has been seen as the most important competitor against to USA and as a result of neomerkantilist policies, China's superiority in trade and foreign exchange reserves against the USA has been effective. In addition to this, the shifting in the center of gravity of the world economy from the Atlantic and West to Asia has been another critical factor that strengthens the search for redirection of global trade under the leadership of the United States. For this reason, the USA has led to the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) with the European Union (EU) and the Trans-Pacific Partnership (TPP) projects with eleven countries which are on the Pacific Ocean.

When both two mega global commercial formations are taken into account together with the developments in the world, it is clear that the most liberal countries of the world embrace the liberalization idea while they are realizing their goals, on the contrary, they adopt policies that are interventionist and conflictual the doctrine of globalization.

For this purpose, the strategies of the to reshape global trade of Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) is that the ongoing meetings between USA and European Union and which is also closely related to Turkey and Trans-Pacific Partnership (TPP) is that the USA was left in early 2017; but the efforts of reengagement came to the agenda, have been revealed comparatively.

Keywords: Global trade, international, USA, China, TTIP, TPP.

1. GİRİŞ

Neoklasik dış ticaret teorisi, ticari liberalizasyonunun tarife ve tarife dışı engelleri azaltarak verimlilik, ölçek ekonomileri yoluyla ticaret akışlarını teşvik ederek ekonomik büyümeyi desteklediğini öne sürmektedir. Birçok ülkede ticari serbestleşme için liberal ekonomik reformlara rağmen, dünya ticaretinin büyümesini engelleyen ulusal düzenlemeler, arz yönündeki kapasite, tarife ve tarife dışı engeller gibi ülkelere özgü çeşitli engeller uygulanmaktadır. Bu çerçevede, çok taraflı çabaların yanı sıra bölgesel ve ikili çabalar, ülkelerin bu sorunların bir kısmını ele almasını kolaylaştırmaktadır (Faruqui vd., 2015: 59).

Dünya ekonomisinin üretim, ticaret ve yatırım merkezlerinde yaşanan mekânsal dönüşümler, yeni yüzyılda kapitalist ekonomiler başta olmak üzere birçok ülkeyi bölgeselleşme vb. farklı alternatifleri aramaya yöneltmiştir. Küresel ekonominin ekseninin batıdan doğuya, kuzeyden güneye kaymasıyla başlayan süreç ve 2008 küresel finans krizinin tam anlamıyla atlatılmamış olması sözü edilen bu arayışları hızlandıran etmenlerdir. Ayrıca Hindistan, Tayvan, Singapur, Güney Kore gibi Asya'nın yükselen ekonomileri ile Çin gibi büyük bir gücün gittikçe dünya ekonomisinin yönlendirilmesinde söz sahibi olmaları merkez konumundaki gelişmiş ülkeleri tedirgin etmiştir. Küresel kriz sonrası toparlanma belirtileri görülse de bunun istenilen seviyede olmaması, AB'nin özellikle Euro bölgesinin yaşadığı borç krizi, dünya üretiminin yaklaşık yarısını ve dünya ticaretinin üçte birini üreten ABD ile AB'yi yakınlaştıran önemli faktörler olarak küresel ticarete ve yatırımlara yön verme girişimi olan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP)'nin doğmasına yol açmıştır. Buna ilave olarak Pasifik kanalıyla da dünya ticaretini yönlendirilmek amacıyla ABD, Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan on bir ülke ile Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) anlaşmasına girişmiştir. 2017 başlarında her ne kadar ABD bu anlaşmadan çekilmiş olsa da tekrardan entegre olma arayışlarını hızlandırmıştır.

TPP ve TTIP birlikte ele alındığında üye ülkeler, dünya GSYİH'nin % 61'ini oluşturacaktır. Üyeler arasındaki ihracatın dünya ihracatının % 19'una, doğrudan yatırımların ise dünya dış yatırımının % 25'ine denk geleceği tahmin edilmektedir. Her iki mega-bölgesel oluşum projesi dünya ticaretinin ve yatırımlarının kurallarını önemli ölçüde değiştirecektir. Özellikle ABD açısından bakıldığında ABD'nin küresel ihracatının % 60'ının etkileneceği tahmin edilmektedir. Her iki oluşum dikkate alındığında DTÖ'nün küresel ölçekli yapılanmadan bölgesel ve çoklu birlikliklere kaydığı görülmektedir (Hufbauer ve Cimino-Isaacs, 2015: 681).

Bu amaçla çalışmada ilk olarak Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) anlaşmasının tarafları olan ABD ve AB ile birlikte Türkiye'ye muhtemel etkileri ve bunun doğurabileceği dezavantajların önüne geçebilmek amacıyla Türkiye'nin alternatif arayışları ortaya konulduktan sonra Pasifik'te yeni bir ticari oluşum olan Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP)'nin küresel ticareti etkileme dinamikleri ortaya konulmuştur.

2. ABD İLE AB ARASINDAKİ YENİ YAKINLAŞMA: TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI (TTIP)

ABD ile AB'nin birbirleriyle müzakere ettiği potansiyel karşılıklı serbest ticaret anlaşması olan TTIP'nin resmi müzakereleri Temmuz 2013'te başlamasına rağmen iki yıl içerisinde sonuçlandırılması hedeflenen sürecin, her iki tarafın zaman çizelgelerini güncellemeleri sonucu 2016 yılı sonunda¹ bitirilmesi hedeflenmiştir. Kapsamlı ve yüksek standartlarda yapılan pazarlıklarla mal, hizmet ve tarımsal ürünlere yönelik ticaret ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılarak piyasaya erişim ve ticaretin işleyişine yönelik yeni disiplinlerin geliştirilmesi için şunlar amaçlanmıştır (Akhtar vd., 2016: 1):

- ✓ ABD ile AB arasındaki tarifelerin azaltılması ve ortadan kaldırılması
- ✓ Daha fazla açık işlemlerin ve kamu ihale piyasasının tahsisi
- ✓ Regülasyonların ve standartların belirlenmesi sürecinde işbirliği, yakınsama ve şeffaflığın geliştirilmesi
- ✓ Fikri mülkiyet hakları, yatırım, dijital ticaret, ticareti kolaylaştırma, işgücü ve çevre, yerleştirme engelleri ve devlet mülkiyetli şirketler gibi alanlarda yeni kuralların güçlendirilmesi ve geliştirilmesi.

2017 yılı itibarıyla ABD'nin dünya mal ihracatındaki payı % 8,72 ithalattaki payı ise % 13,42'dir. AB'nin ise bu payları sırasıyla % 33,29 ve % 32,29'dur (<http://unctadstat.unctad.org>). Dünya hizmet ticareti içerisindeki paylara bakıldığında ise 2013 AB'nin payı % 42,8 iken ABD'nin payı % 14,5'tir. Hizmet ithaline bakıldığında ise AB'nin payı % 37,5 ABD'nin ise % 10,2'dir (2013, <http://unctadstat.unctad.org>).

¹Aralık 2018 tarihi itibarıyla bu anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir.

İki tarafın birbirleriyle olan ticaret ilişkisine bakıldığında ise AB, ABD'nin toplam ihracatı içerisinde % 18,4'lük paya sahipken ithalatı içerisindeki payı ise % 18,5'tir (www.trademap.org).

ABD ise AB'nin ihracatı içerisinde % 20'lik pay ile ilk sırada yer alırken % 13,8'lik ithalat payıyla da ikinci sırada yer almaktadır (2017, <http://unctadstat.unctad.org>). Ayrıca karşılıklı yatırımların yaklaşık 4 trilyon dolar ve dünya üretiminin de yaklaşık yarısını (% 46,5) üreten iki grup olduğu gerçeği de göz önüne alındığında bu yeni arayışın sadece anlaşmaya taraf olanlar için değil, esas itibarıyla dünya ekonomisinin geleceği açısından da ortaya koyduğu anlam daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Ortaya konulan yaklaşım çerçevesinde sadece bir serbest ticaret anlaşması olarak görülen bu ortaklık, dünya ticaretini yeniden dizayn etme girişiminin üstü örtük arayışını ifade etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün politikalarından çok daha fazlasını kapsayan ve oluşturulacak yeni kurullarla ortak çıkarların artırılacağı düzenin inşa edilmesi stratejisi benimsenmiştir. Doha Görüşmelerinin çıkmaza girmesiyle küresel ticaretin yeni kurallarının bu anlaşmayla belirleneceği algısının doğmasına yol açmıştır (Akman, 2014: 3).

Savaş sonrası dönemde küresel ticaret sisteminin liberalleşmesini savunan ABD ve AB, bunu tüm ülkelerin faydasına olacağı inancıyla önemli şekilde yönlendirmiştir. Geline nokta bakıldığında, 21. yüzyıl açısından geliştirilen bu perspektif yeni, açık ve daha adil küresel ticaret sisteminin kurulması gibi görünse de daha çok ABD ve AB'nin çıkarına uygun forma dönüşmüştür. Dolayısıyla, TTIP'nin önümüzdeki elli yıl boyunca ticaret alanındaki kuralları belirleme şansına sahip olduğu ifade edilebilir (Vastine vd., 2015: 6).

Yapılan anlaşmanın her iki tarafa ve dünya ekonomisine olan etkilerin büyüklüğüne ilişkin farklı çalışmalar yapılmıştır. Esasında her iki taraf arasında tarife engelleri oldukça düşüktür. Kritik olan nokta "sınırın arkasında" tarife engellerinden² daha fazla olan tarife dışı önlemlerin ve düzenleyici farklılıkların daha geniş kapsamlı ticaret ve yatırım için taşıdığı önemdir. Bu alanda ilk olarak Avrupa Komisyonu (ECORYS, 2009)'nun farklı argümanlara dayanarak kısa dönemde ve uzun dönemde makroekonomik göstergelere olan etkiyi ölçmeye yönelik yaptığı çalışmada esas ağırlığı tarife dışı engellerin kaldırılması varsayımına dayandırmıştır. AB ve ABD ekonomileri üzerindeki etkiyi analiz edebilmek için 2018 yılına kadar bütün tarife dışı engellerin yaklaşık % 50'sinin ve düzenlemeler arasındaki standartlardan kaynaklanan farklılıkların giderildiği "iddialı senaryo" ve aynı tarihe kadar tarife dışı engellerin % 25'inin kaldırıldığı varsayımına dayanan "sınırlı senaryo" tam serbestleşme ile birlikte farklı sonuçlar doğurabilecektir. Tablo 1'de özetlenen bu duruma ilişkin beklenen çeşitli etkiler şu şekilde sıralanabilir: tam serbestleşme koşullarında kısa vadede iddialı senaryoya göre, ABD ekonomisi için reel gelirden 19 milyar dolar, AB ekonomisi için ise 45,9 milyar dolarlık artış sağlanması beklenmektedir.

Tablo 1. Tarife-Dışı Engellerin Azaltılması ve Düzenlemelerde Yakınlaşma Sağlanması Halinde TTIP'nin Muhtemel Makroekonomik Etkileri

	İddialı senaryo (Tam Serbestleşme)-Kısa Vade	İddialı senaryo (Tam Serbestleşme)-Uzun Vade	Sınırlı senaryo (Kısmi Serbestleşme)-Kısa Vade	Sınırlı senaryo (Kısmi Serbestleşme)-Uzun Vade
Reel Gelir, Milyar Euro				
ABD	19,0 (24,7)	40,8 (53,0)	7,8 (10,1)	18,3 (23,8)
AB	45,9 (59,7)	121,5 (158,0)	19,4 (25,2)	53,6 (69,7)
Reel Gelirdeki Değişim (%)				
ABD	0,13	0,28	0,05	0,13
AB	0,27	0,72	0,11	0,32
Hanehalkı Reel Gelirindeki Değişim (%)				
ABD	0,16	0,31	0,07	0,14
AB	0,32	0,79	0,14	0,35
Reel Ücretlerdeki Değişim (%), Niteliksiz İşgücü				
ABD	0,24	0,35	0,11	0,16
AB	0,40	0,82	0,17	0,36

²İki taraf arasında tarife engelleri genellikle düşüktür. Örneğin, ABD ile AB arasındaki ticarete tarifeler ortalama olarak % 3-4 arasındadır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle özellikle finansal hizmetler, inşaat, iletişim, ulaştırma gibi sektörlerdeki tarife dışı engellerin kaldırılması, fikri mülkiyet haklarının korunması gibi tedbirlerin belirli bir standarda kavuşturulması öncelikli amaçlardan birisidir. Yatırımlar alanında da tarafların serbestliğin sağlanarak konulacak standartlarla yatırımların güvence altına alınması, adil davranma ilkesinin benimsenmesi, ihalelerde ulusal firmaların kayrılmaması dolayısıyla eşit koşulların oluşturulmasıyla yüksek getirilerin elde edilmesi beklenmektedir.

Reel Ücretlerdeki Değişim (%), Nitelikli İşgücü

ABD	0,26	0,38	0,11	0,17
AB	0,36	0,78	0,16	0,34
İhracattaki Değişim (%)				
ABD	6,12	6,06	2,72	2,68
AB	1,69	2,07	0,74	0,91
İthalattaki Değişim (%)				
ABD	3,97	3,93	1,76	1,74
AB	1,63	2,00	0,72	0,88
Ticaret Hadlerindeki Değişim (%)				
ABD	-0,15	-0,23	-0,06	-0,10
AB	0,11	0,07	0,05	0,03

Kaynak: ECORYS (2009)'dan yararlanarak oluşturulmuştur,

Aynı koşullar altında ise uzun vadede ABD ekonomisi için reel gelirin 40,8 milyar dolar, AB ekonomisi için ise 121,5 milyar dolar artması beklenmektedir. Uzun vadedeki bu etki yıllık bazda hesaplandığında AB ekonomisi için % 0,7'lik ABD ekonomisi için ise % 0,3'lük artışa denk gelmektedir. İhracat ve ithalattaki değişimin ABD lehine olması beklenirken, ticaret hadlerindeki değişimin ise AB lehine olması beklenmektedir.

Yapılan bir diğer çalışmada ise beklenen etkilerin statik ve dinamik etkilerinin yaratacağı sonuçlardan hareketler şu etkilerin meydana gelmesi beklenmektedir (Erixon ve Bauer, 2010: 2):

- ✓ Sıfır tarife anlaşmasının GSYİH'ye olan statik etkisinin AB için % 0,01 ve ABD için ise % 0,15 olabileceği tahmin edilmektedir. Verimliliğin artması ve ticari engellerin kaldırılmasıyla dinamik etkiler sonucunda AB için % 0,32-0,47 arası (veya 46 milyar dolar ile 69 milyar dolar), ABD için ise % 0,99-1,33 arası (veya 135 milyar dolar ile 181 milyar dolar) değişen GSYİH artışının olacağı tahmin edilmektedir.
- ✓ Ulusal gelir etkileri olarak ölçülen tahmini refah kazançlarına bakıldığında iki ekonomi arasında dengeli biçimde ortaya çıkması beklenmektedir. Statik etki sonucu AB için 3 milyar dolar ve ABD için 4,5 milyar dolar olması beklenmektedir. Dinamik etkiler sonucunda ise AB için 58-86 milyar dolar, ABD için ise 59-82 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.
- ✓ AB'nin ABD'ye yaptığı ihracattaki değişim statik senaryoda % 7 (veya 28 milyar dolar) ve dinamik senaryoda ise % 18 civarında (veya 69 milyar dolar) iken ABD'nin AB'ye yaptığı ihracatta ise statik senaryoda % 8 (veya 23 milyar dolar) ve dinamik senaryoda ise % 17'lik (veya 53 milyar dolar) yıllık artış öngörülmüştür³.

Bu anlaşmanın ABD ve AB ekonomileri üzerine olumlu etkilerinin olacağına yönelik beklentilerle birlikte olumsuz sonuçlarının olacağına ilişkin çalışmalar da mevcuttur. TTIP'nin özellikle AB için sağlayacağı faydanın birlik içerisindeki ikili ticaretin azaltılması maliyetini beraberinde getirdiği fikri oldukça dikkat çekicidir. Geniş kapsamlı bir liberalizasyon senaryosunda birlik içerisindeki ticaret hacminin yaklaşık olarak % 30 düşebileceği vurgulanmaktadır. Bunun en önemli nedeni, AB ülkelerinin ihracatının daha ucuz AB dışı ithalat ile ikame edilmesi olacaktır (ABD'den). Bununla birlikte küresel ticarete özellikle anlaşmaya taraf olmayan gelişmekte olan ülkeler açısından ciddi olumsuz etkilerinin olması muhtemeldir. Latin Amerika ülkeleri için % 2,8 Sahra-altı Afrika için % 2,1 ve düşük gelirli ülkeler için % 1,4'lük yıllık ekonomik küçülmenin gerçekleşmesi olasıdır (Raza vd., 2014: 2-3).

Anlaşma dışında kalan ülkelerin sağlık ve diğer alanlardaki standartların sıkılaştırılmasıyla ciddi zorluklarla karşılaşabilecekleri ihtimali dikkate alındığında Afrika ülkelerinin çok zorluk yaşayacağı söylenebilir (Schmiege, 2015: 3).

³Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) anlaşmasının etkilerine yönelik özellikle AB'nin farklı birimlerinin yaptığı çalışmalar mevcuttur. Örneğin Avrupa Komisyonu, AB ekonomisi için 120 milyar Euro, ABD ekonomisi için 90 milyar Euro ve dünyanın geri kalanı için 100 milyar Euro'luk yıllık gelir artışı olacağını öngörürken, CEPR (2013)'nin yaptığı çalışmada yıllık olarak AB'nin 119 milyar dolar ABD'nin ise 95 milyar dolar ilave gelir elde edeceğini varsaymaktadır. Benzer biçimde Bertelsman/ifo (2013) ise her iki taraf için GSYİH'nin ve karşılıklı ticaretin artacağını vurgulamıştır.

Burada ortaya çıkan temel zorluk, gereksiz düzenlemelerin doğru sebeplerden dolayı yerine getirilen düzenlemelerden ayırt edilememesi, yani önemli olanın sağlanması ve teşvik edilmesidir. Örneğin, sosyal politika hedefleri kapsamında sağlık, çevre ve tüketicilerin korunması konuları ele alınırken işçi haklarından bahseden herhangi bir yaklaşım sergilenmemektedir. Bu nedenle TTIP çalışmalarının bir dezavantajı, her türden düzenlemenin tanım olarak tarife dışı engel olarak kabul edilmesi ve bunların kaldırılmasının otomatik olarak gerçekleşmesi sonucu ekonomik verimliliğin ve refahın azalmasına yol açma ihtimalinin bulunmasıdır (Schreyer, 2014: 2).

Dünya ticaretini serbestleştirme eğilimleri çerçevesinde atılan bu adımların dünya ekonomisinin geleceğini biçimlendirme amacı taşıdığı gözden kaçırılmamalıdır. Dönemin ABD Başkanı Barack Obama, yeni küresel ticari anlaşmalarla asıl hedeflenen amacı şu şekilde belirtmiştir (Oktay, 2017: 538-539):

“Başkan olarak önceliğim daha çok sayıda çalışkan Amerikalının daha ileri gitmesini sağlamaktır. Bu nedenle yeni yüzyılda ekonominin kurallarını yazanın, Çin değil ABD olmasını sağlamalıyız... Şu anda Asya’da ticaretin kurallarını Çin yazmak istiyor... Buna izin veremeyiz. Kuralları biz yazmalıyız ve oyunun koşullarını orta sınıfımız için eşitlemeliyiz.”

Benzer yaklaşım AB’nin ABD’deki temsilcisi büyükelçi JoIao Vale de Almeida tarafından da *“Bu bir oyun değiştircidir. Söylemek istediğim gibi, bu bütün serbest ticaret alanlarının annesidir.”* şeklinde dile getirilmiştir (<https://www.voanews.com/a/eu-envoy-says-us-eu-trade-pact-will-be-game-changer/1658096.html>).

Küresel dinamikler dikkate alındığında AB ile ABD’nin dünya üretiminin % 40’ını, küresel piyasaları işleyişini ilgilendiren norm ve standartların da yaklaşık olarak % 80’ini belirleme gücüne sahip olmaları bir yandan küresel ekonominin gündemini etkilemeye çalışarak diğer yandan kendilerine rakip ve pazar konumunda bulunan ülkelere ilişkin farklı senaryolar üretmektedirler (Balkır, 2016: 541). Çeşitli söylemlerde de belirtildiği üzere küresel ekonomik düzende yaşanan bu çekişmeler belirli tarafın lehine gelişirken diğer kesimin aleyhine olacak şekilde tezahür etmektedir. Bu dezavantajı yaşayacak ülkelerden birisi hiç şüphesiz AB ile Gümrük Birliği anlaşmasına sahip Türkiye’dir.

2.1. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTIP)’nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri

Küresel ticarete yön girişimi açısından yüzyılın en kapsamlı ve iddialı projesi olan TTIP’nin yürürlüğe girmesi halinde ekonomisi en fazla etkilenecek ülkelerden birisi olan Türkiye’nin, bu anlaşmanın negatif etkilerini ortadan kaldırmak için uzun zamandır harcadığı çabanın ve bu ortaklığa ilişkin kaygılarının temelinde yatan sebep, AB ile yaptığı gümrük birliği anlaşmasıdır. ABD ile AB arasında yapılacak bir serbest ticaret anlaşması, Türkiye’yi kendi iradesi dışında bir takım ekonomik normları ve düzenlemeleri kabul etmeye zorlamaktadır. Bu ortaklıkla birlikte ABD ürünlerinin Türkiye’ye gümrüksüz girmesi, Türkiye’nin mallarının ise ABD’ye girerken vergiye tabi olması, ABD-Türkiye arasındaki ticari dengelerin tamamen Türkiye’nin aleyhine dönmesine yol açacaktır.

Mevcut gümrük birliği ilişkisi üzerinden Türkiye’nin ABD ile ekonomik ilişkilerinin boyutu farklı yöne evrilerek çeşitli açılardan daha da önemli hâle gelmiştir (Akman, 2014: 14):

- ✓ TTIP sonucu daha önce belirtilen çerçevede ABD pazarına Türkiye’nin mallarının gümrüklü girmesi; fakat ABD mallarının Türkiye’ye herhangi bir gümrük vergisi olmadan girmesi, Türkiye açısından ticaret saptırıcı etki meydana getirerek iki ülke arasındaki ticari dengelerin Türkiye aleyhine bozulmasıyla sonuçlanacaktır.
- ✓ Gümrük birliği ile özellikle sanayi ürünlerinde verimliliğin ve rekabet gücünün atmasıyla ihracatta yaşanan dönüşümlerin TTIP ile de devam edebileceği düşünüldüğünde hizmet, yatırım ve kamu alımları vb. sektörlerde küresel ekonominin gerektirdiği standartlara senkronize olunması açısından bu sürecin Türkiye ekonomisine olan katkıları da olasıdır.
- ✓ Dünya ticaretine yeni bir ivme kazandırma çabası olan bu ortaklığın küresel ticaretin kurallarını yeniden belirleme amacı göz önüne alındığında, Türkiye’nin küresel ekonominin önemli bir parçası olma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’nin bu sürece ortak olmaması halinde yaşayacağı ekonomik kayıplara ilişkin yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde ciddi zararlarla karşılaşacağı ortaya konmuştur. ABD-AB arasında yapılacak söz konusu Serbest Ticaret Anlaşması (STA)’nın sürece müdahil taraflar ve dışında kalanlar üzerindeki etkisini inceleyen Felbermayr ve Larch (2013), kapsamlı bir liberalizasyon uygulaması sonucunda ABD’nin % 13,38, İngiltere’nin % 9,70, İsveç’in % 7,30, Almanya’nın ise % 4,68’lik refah artışı sağlayacağını tahmin

ederken refah kaybının özellikle STA'ya taraf olmayan ülkelerde yaşanacağını belirtmişlerdir. Bu çerçevede Endonezya'nın % 0,21 Çin'in % 0,39 Brezilya'nın % 2,11 Rusya'nın % 2,13 Türkiye'nin % 2,5 NAFTA üyesi olan Meksika ve Kanada'nın da sırasıyla % 7,24 ve 9,48'lik refah kaybı yaşayacakları tahmin edilmektedir (Felbermayr ve Larch, 2013: 55).

Benzer yaklaşım AB ile gümrük birliği ilişkisi nedeniyle ABD ile yaşanacak ticaret ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin AB ile gümrük birliği içerisinde olması dolayısıyla ABD ürünlerinin Türkiye'ye tarife uygulaması olmadan girmesi sonucu ABD'nin Türkiye'ye ihracatında % 21 artış sağlarken asimetrik ilişki ve ticaret saptırıcı etki nedeniyle Türkiye'nin ABD pazarına girişte karşılaşacağı engeller yüzünden ihracatının % 5 oranında azalacağı öngörülmektedir (Aichele vd., 2014: 31).

AB ile ilişkisi nedeniyle Türkiye'yi çıkmaza sürükleyen noktalar ve karşılaşılabilecek potansiyel riskleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Yeşilyurt ve Paul, 2013: 1-2):

- ✓ Gümrük Birliği anlaşmasının gereği Türkiye'nin AB ile üçüncü ülkeler arasında yürüttüğü müzakerelerde herhangi bir söz hakkı bulunmamaktadır.
- ✓ Türkiye, AB'nin ticaret anlaşmalarını sonlandırana kadar herhangi bir ülke ile ikili ticaret anlaşmaları müzakeresi yürütememektedir.
- ✓ AB tarafından imzalanan STA'lar, Türkiye pazarını bu ülkelere açık hâle getirirken, Türkiye'nin AB üyesi olmamasından dolayı mal ve hizmetlerinin herhangi bir ticari engele tabi olmadan görmesi mümkün olmamaktadır.
- ✓ Bir malın menşeyini belirlemek amacıyla tasarlanan kuralların bir sonucu olarak, Gümrük Birliği üzerinden yeni ihracat yapmak olanaksızdır.
- ✓ AB'nin STA için müzakere yürüttüğü ülkelerin Türkiye ile benzer STA yapmaya yanaşmamaları ve/veya isteksiz davranmaları Türkiye'yi dezavantajlı konuma getirmektedir.
- ✓ Türkiye'nin iç piyasadaki kayıplarına ilave olarak STA, Avrupa piyasasında Türkiye'nin ürünlerinin sahip olduğu ayrıcalıkların azalmasına yol açmaktadır.
- ✓ Türkiye, diğer piyasalara erişimini sağlamadan AB'nin yanı sıra kendi iç piyasasında daha büyük rekabetle karşı karşıyadır.

Gerek ABD gerekse de AB açısından yapılan etki analizlerinde genellikle ekonomi üzerinde pozitif etkiler doğuracağı tahmini üzerinde durulsa da tarife dışı engellerin kaldırılmasıyla mevzuatların harmonize edilerek belirli bir standarda kavuşturulması açısından üçüncü ülkelerin karşı karşıya kaldığı ticaret saptırıcı etkiler ve katlanılmak zorunda kalınan ilave maliyetler, bu ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda yeni önlemler almaya zorlamaktadır. Anlaşmaya taraf olan ülkeler ile anlaşma dışında kalan üçüncü ülkelerin alternatif arayışları küresel dünya ticaretinin kurallarının yeniden şekillenerek rekabetin daha farklı biçimde tezahür edeceği yeni bir ekonomi düzeni yaratmaktadır (Dereli, 2016: 451).

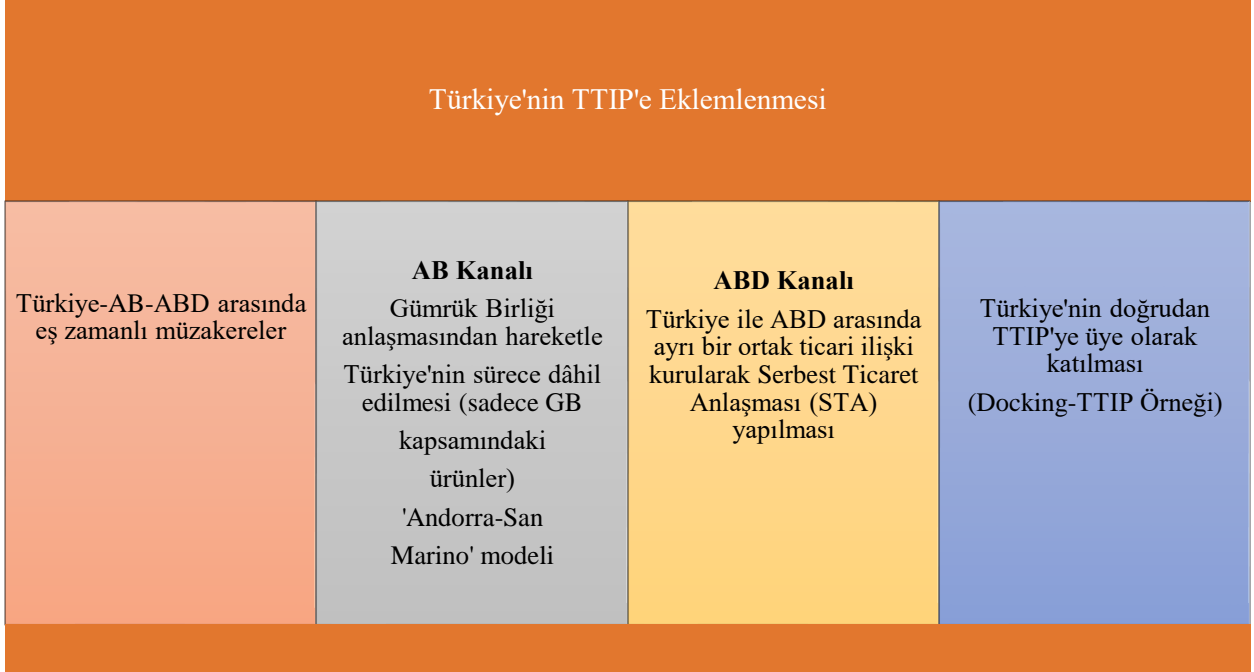
Gelinen noktada TTIP'nin genişlemesiyle Türkiye'nin sorunları çözülmeye kalmıştır. Özellikle ABD ve AB'nin politikacıları üçüncü ülkeleri müzakere masasına davet etmek açısından sürecin daha da karmaşıklaşmasından endişe etmelerinden dolayı ilgili sürecin diğer ülkelerin müdahil olmadan ilerlemesi gerektiği düşüncesini benimsemektedirler. Bununla birlikte bazıları, bu konudaki görüşmelerin dikkati TTIP müzakerelerinden uzaklaştıracağını ve ilerlemeyi engelleyeceğini savunmaktadırlar. Hâlihazırda olduğu gibi, Türkiye'nin veya başka bir ülkenin TTIP görüşmelerine Kanada, Japonya ve Meksika'nın süreç devam ederken yerleştirildikleri yollarla aynı şekilde katılabilmesi ihtimal dışı görünmektedir (Kirişçi ve Ekim, 2015: 4-5).

Türkiye'nin bu sürecin dışında kalmamak ve söz konusu ortaklığın ekonomi üzerinde yaratabileceği olumsuzlukları azaltmak adına farklı çözüm arayışları anlaşmanın dile getirildiği tarihten itibaren devam etmektedir. Hem ABD hem de AB kanalıyla anlaşmaya bir şekilde adapte olma çalışmaları farklı senaryolar ortaya çıkarmıştır.

2.1.1. Türkiye'nin TTIP'e Entegre Olma Konusundaki Alternatif Arayışları

Alternatif yollarla TTIP projesine entegre olarak karşılaşılabileceği zararları önlemek isteyen Türkiye, iki blok arasında oluşturulacak büyük ölçekteki ortaklığın sadece piyasalara girişte karşılaşılabilecek tarife engelleri değil tarife dışı kriterlerin getireceği yüksek maliyetlerden kaçınmak amacıyla TTIP sürecine müdahil olmak istemektedir. Bu konuda Türkiye'nin karşılaşılabileceği birçok farklı yaklaşım gündeme gelmesine rağmen özünde önemli adımların atılmadığı da gözden kaçırılmamalıdır. Kendi çıkarlarından taviz vermek istemeyen iki taraf (ABD-AB) sürecin kendi belirleyecekleri kurallara göre ilerlemesini

istemelerinden dolayı, Türkiye'nin sadece ekonomik açıdan değil bürokratik mekanizmaları da aşması gerekmektedir.

Şekil 1. Türkiye'nin TTIP'e müdahil olabilme seçenekleri

Kaynak: Akman, 2014: 19'dan yararlanarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin TTIP'e müdahil olabilme seçeneklerinin gösterildiği şekil 1'de, dört farklı seçeneğin varlığı söz konusu olsa da bunlardan bazılarının pratikte uygulanabilirliği oldukça güçtür. En ideal seçenek olarak görünen Türkiye-AB-ABD arasındaki eş zamanlı müzakere seçeneği, gerek AB organlarının gerekse de ABD Kongresinin bu seçeneğe olan tutumları, müzakerelerin kendi aralarında başlamış olduğu da dikkate alınırsa uygulanabilirliği oldukça güçtür. İkinci seçeneğe bakıldığında ise Gümrük Birliği'ne üye olunması sebebiyle Avrupa Komisyonu'nun Türkiye adına müzakereleri sürdürme seçeneği gündeme gelse de Türkiye'nin çıkarlarının ne kadar istekli savunulacağı bazı soru işaretleri yaratmaktadır. Bu kapsamda AB'nin, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkisinde gümrük vergisi ve diğer engellerin kaldırılmasını istemesi gerekecektir. AB, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu bu durumu daha önceki STA'larda Andorra ve San Marino için istemiştir. Buna ilave olarak gerçekleştirilebilir ve en çok gündeme gelen üçüncü seçenek, Türkiye ile ABD arasında bir STA'nın yapılmasıdır.

Ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi ve Gümrük Birliği nedeniyle maruz kalılabilecek olumsuz etkilerin minimize edilmesi ve bahsedilen anlaşmanın olabilirliğinin incelenmesi amacıyla Yüksek Düzeyli Komite birimi oluşturulmuştur. Son olarak Trans-Pasifik Ortaklığında olduğu gibi belirli standartların oluşturulmasından sonra Türkiye'nin TTIP'e dâhil edilmesidir (docking); fakat bunun gerçekleşebilmesi için TTIP hükümlerinde diğer ülkelerin katılımı sağlayan prosedürlerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de AB'nin kendi Konseyinden, ABD'nin ise Kongreden yetki alması gerekmektedir (Akman, 2014: 19-20).

Türkiye'nin TTIP projesine alternatif durumlarla⁴ katılabilemesinin veya katılamamasının gerek kendisi gerekse de AB ve ABD ekonomileri açısından yaratabileceği muhtemel etkilerin gösterildiği şekil 2'nin a panelinde Türkiye'nin dâhil olmasının ve olmamasının ihracat üzerindeki muhtemel etkisi⁵ gösterilmektedir.

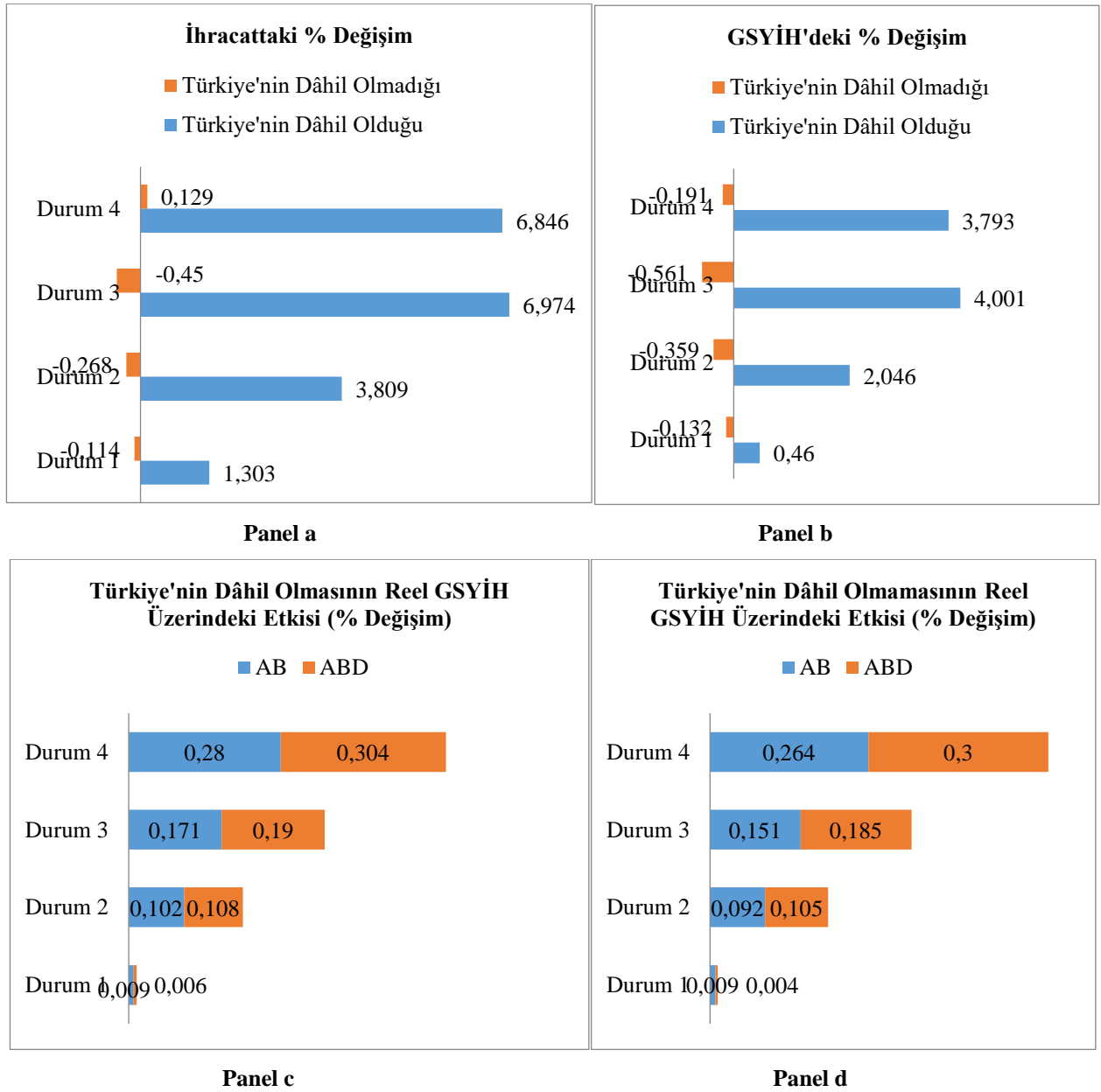
⁴Durum 1: Tarifelerin Kaldırılması

Durum 2: Tarifelerin Kaldırılması ve Tarife Dışı Engellerin Kısıtlı Azaltılması

Durum 3: Tarifelerin Kaldırılması ve Tarife Dışı Engellerin Azaltılması

Durum 4: Tarifelerin Kaldırılması, Tarife Dışı Engellerin Azaltılması ve Doğrudan Yayılma Etkisi

⁵Global Trade Analysis Project (GTAP) ve genel denge modeline dayanarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 2. Türkiye'nin TTIP'e ilişkin alternatiflerinin ekonomi üzerindeki muhtemel etkileri
Kaynak: Güneş vd., 2013'ten yararlanarak oluşturulmuştur.

Bu sürece dâhil olunması halinde alternatif durumların uygulanmasına ve anlaşmanın derinliğine bağlı olarak ihracatta % 1,303 ile % 6,846 oranında artış olması beklenmektedir. Tersî durumda ise farklı oranlarda ihracatta azalma söz konusudur. Benzer durumun GSYİH üzerindeki etkisine bakıldığında ise Türkiye'nin sürecin dışında kaldığı senaryoda % 0,132 ile % 0,191 aralığında değişen oranlarda üretim azalışı söz konusu olmaktadır. Yapılması planlanan anlaşmayla müdahil olduğunda ise % 0,460 ile % 4,001 aralığında değişen artış beklenmektedir. Türkiye'nin anlaşmaya taraf olup olmamasına bağlı olarak AB ve ABD üzerindeki etkilerinin gösterildiği panel c ve panel d'den görüleceği gibi Türkiye'nin sürecin bir parçası olması halinde farklı senaryolara bağlı olarak AB ve ABD'nin GSYİH ve ihracatı üzerinde sürecin içerisinde olmadığı duruma göre daha fazla katkı sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ile bir STA yaparak sürecin dışında kalmaması sadece kendisi açısından değil AB ve ABD açısından da olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

Bir diğer çalışmada Dünya Bankası (2014), alternatif senaryolara göre i)AB-ABD arasındaki STA'nın Türkiye'ye kapalı olması halinde 120 milyon \$ ticaret saptırıcı etki ile toplamda 130 milyon \$ refah kaybı ortaya çıkmaktadır, ii)Yukarıdaki durumda AB-ABD arasındaki STA'nın Türkiye'ye açık olması halinde refah kaybı 160 milyon \$'a çıkmaktadır. iii)AB-ABD arasındaki STA'ya ilaveten Türkiye ile ABD arasında da bir STA imzalanması halinde 260 milyon \$'lık refah artışı ve son olarak iv)AB-ABD-Türkiye

arasında üçlü bir STA halinde ise 130 milyon \$'lık refah artışı gibi sonuçlar hesaplamıştır (World Bank, 2014: 27).

3. PASİFİK KANALIYLA KÜRESEL TİCARETİ YÖNLENDİRME ARAYIŞLARI: TRANS-PASİFİK ORTAKLIĞI (TPP)

Uluslararası ticaret ve yatırımların küresel ekonomide artan önemi, Çin başta olmak üzere gelişmekte olan Doğu ekonomilerinin gelişmiş Batı ekonomilerine karşı kazanmış oldukları üstünlükle bir araya gelince, ABD öncülüğündeki dünya ekonomisini yönlendirebilme gücüne sahip ülkelerin küresel ekonomik yapılanmada yeni arayışlara girmelerini kaçınılmaz hâle getirmiştir. ABD ile AB arasında 2013 yılında imzalanan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) anlaşması ile birlikte Pasifik Kıyıları'nda yer alan 12 ülke⁶ arasında Şubat 2016'da imzalanan⁷ Trans Pasifik Ortaklığı (TPP), yüzyılın ekonomik açıdan geleceğini etkileyecek en önemli projeler olarak nitelendirilmektedir.

Son yıllarda ABD ticaret politikasının temel taşı olan Trans-Pasifik Ortaklığı, ABD, Japonya ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerle beraber Vietnam gibi gelişmekte olan ülkeleri içeren süreç olarak, gerek anlaşmanın tarafları gerekse de muhalifleri tarafından ısrarlı tartışmalara yol açmaktadır. Obama yönetiminin yıllık ihracatı yaklaşık 123 milyar dolar artırması ve 650 bin kişiye de istihdam sağlamasını beklediği TPP, tüm katılımcı ülkelere daha yüksek emek ve çevre standartları belirleyerek ABD şirketleri için ayrıcalıklı alan yaratmayı amaçlamaktadır (Saleny, 2016: 13-14).

TPP ve TTIP birlikte ele alındığında 21. yüzyılın bölgeselciliği 1990'ların iyimserliğinden ayrılmaktadır. Küresel liderlik ve çok kutuplu bir dünya düzeninin reddedilmesi amaçlarına uygun olarak inşa edilen ABD politikaları, Samuel Huntington, Niall Fergusson ve Rajiv Malhotra gibi düşünürlerce de vurgulandığı gibi Batı üstünlüğü anlamında yürütülmektedir (Juutinen ve Kakönen, 2016: 11).

Çin'e yönelik olarak ortaya çıkacak etkilere bakıldığında, daha önce belirtilen dünya ticaretine Çin'in yön vermesinin engellenmesi amacı daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Benzer anlaşmalarla kıyaslandığında daha geniş kapsama sahip olan TPP, diğerleri gibi gümrük vergilerinde indirim yapılmasını içermekle birlikte bundan fazlasını ifade etmektedir. Ürünlerin % 99'u için vergi oranlarının başlangıçtan itibaren tamamı için düşürülmesi planlanmaktadır. Vergi oranlarının düşürülmesi planlanan ürünler içerisinde tekstil ve hazır giyim gibi ABD tarafından yüksek vergilerle korunan sektörlerde yer almaktadır; fakat bu vergi indiriminden yararlanabilmek için ürün maliyetinin, anlaşmanın taraf olduğu ülkelere sağlanan girdilerden oluşması gerekmektedir. Bu koşul otomobil maliyeti için % 45, tekstil ve hazır giyim içinse % 100'e çıkmaktadır.

Çin'in ihracatını olumsuz yönden etkilemesi beklenen bu kriter iki farklı yoldan etkisini gösterebilecektir. Örneğin ABD piyasasında Çin'in ihraç ettiği hazır giyim ürünlerine yönelik % 30'lara varan gümrük vergisi uygulanırken anlaşmaya taraf olan ve aynı ürünleri buraya ihraç etme potansiyeli olan Vietnam için bu oranlar sıfırlanırken Çin'in ihracatında azalma kaçınılmaz hâle gelmektedir. Ayrıca hazır giyim sektöründeki girdilerinin önemli bir bölümünü Çin'den karşılayan Vietnamlı üreticilerin gümrük vergisinden kaçınmak amacıyla bunları anlaşmaya taraf olan ülkelere sağlama yoluna gitmeleri, Çin ihracatını dezavantajlı duruma getiren diğer boyuttur (Oktay, 2017: 540).

Küresel ticaretin ve doğrudan yatırımların son yıllarda küresel ekonominin büyümesini sağlayan unsurlar olduğu üzerinde en çok durulan konudur. Dünya ekonomisi özellikle 2008 küresel finans krizi sonrasında alınan korumacı önlemlerle birlikte bu faktörlerde yaşanan düşüşler, ülkeler arasında ekonomik faaliyetlerin karşılıklı bağımlılığını da artırmıştır. Ülkelerarası karşı bağımlılığın artması ve dünya ekonomisinin içine girdiği yeni düzen içerisinde yer alma mücadelesi, 21. yüzyılda TTIP ve TPP gibi mega-bölgeselleşme oluşumlarına zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde TPP, dünya

⁶ABD, Avustralya, Brunei, Kanada, Japonya, Malezya, Meksika, Peru, Singapur, Şili, Vietnam ve Yeni Zelanda. Fakat ABD, Ocak 2017'de anlaşmadan çekilmiştir. Gelinin noktada ABD'nin anlaşmaya yeniden müdahil olabilme arayışları öne çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşmayı son olarak Avustralya imzalamıştır. Anlaşmayı daha önce Japonya, Kanada, Meksika, Singapur ve Yeni Zelanda onaylamıştı. Vietnam, Malezya, Brunei, Peru ve Şili ise henüz anlaşmayı onaylamamıştır. Böylelikle en az 6 ülke tarafından imzalanmış olma koşulunun yerine getirilmiş olmasıyla anlaşmanın 30 Aralık'tan itibaren uygulanmaya başlanması beklenmektedir (<https://www.haberler.com>).

⁷Anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için 12 ülkenin en az 6'sı tarafından onaylanması ve bu onayı gerçekleştiren ülkelerin GSYİH toplamının da tüm ülkelerin GSYİH'lerinin % 85'ini oluşturması gerekmektedir. Dolayısıyla ABD ve Japonya'nın bu birlikteki hâkim konuları yeniden öne çıkmış bulunmaktadır (Oktay, 2017: 539). ABD'nin bu anlaşmadan geri çekilmesiyle doğan boşluğun nasıl doldurulacağı ve ortaklığın geleceği ile ilgili soru işaretleri belirirken 2018 yılı başlarında, İngiltere'nin TPP'ye katılma hususunda gayri resmi görüşmeler yaptığı ortaya çıkmıştır. Böylelikle, 21. yüzyılda yeni güç arayışlarının bölgeselleşme dinamikleri çerçevesinde ulus-devletler kanalıyla yönetileceği ve devletin yeni ekonomik rolleriyle birlikte en önemli aktör konumuna geldiği vurgulanmalıdır.

GSYİH'sinin yaklaşık % 37'sini dünya ticaretinin de % 25'ini gerçekleştiren ABD⁸ ve Japonya öncülüğündeki on iki ülkenin çok sayıda mal ve hizmet için tarifelerin kaldırılmasını ve azaltılmasını (tahmini olarak 18,000 kadar farklı oran) öngörmektedir (Sandoval, 2016: 8).

Tıpkı TTIP gibi tarife dışı engellerin kaldırılmasının yaratacağı pozitif etkiyi dikkate alarak yapılan simülasyonlarda en çok kazançlı çıkacak ülke yine ABD'dir. TPP'nin yürürlüğe girmesiyle 2030 yılına kadar dünya ekonominin yıllık gelirinin 492 milyar dolar, ABD içinse 131 milyar dolar artış göstermesi beklenmektedir. ABD'nin bu ortaklıkta elde edeceği gelir artışı baz yılına⁹ göre % 0,5'lik artışa karşılık gelmektedir. Japonya, Malezya ve Vietnam için de büyük kazançlar öngörülmektedir. Anlaşmanın iç reformları teşvik etmesi ve korunan dış piyasalara erişimi kolaylaştırması nedeniyle yüzde olarak hesaplandığında en büyük getirinin Vietnam ve Malezya tarafından elde edileceği tahmin edilmektedir. İhracat artışında ise ABD ekonomisi için yıllık 357 milyar \$ veya % 9,1'lik artış beklenirken, tüm TPP ülkeleri için 1,025 milyar dolar veya % 11,5'lik artış öngörülmüştür. Tüm TPP ülkelerindeki iç yatırım stokunun baz yılına göre 2030 yılına kadar 446 milyar dolar veya % 3,5 dışa yönelik yatırım stokunun ise 305 milyar dolar veya % 2 oranında artış göstermesi beklenmektedir (Petri ve Plummer, 2016: 11).

Tablo 2 TPP'nin Anlaşmaya Taraf Ükelere Tahmini Etkileri (Milyar Dolar)

	Reel Gelir		İhracat		İç DDY Stoku		Dış DDY Stoku	
	2015	2030	2015	2030	2015	2030	2015	2030
Vietnam	209	497	161	357	40	108	2	4
ABD	18,154	25,754	2,184	3,906	4,236	6,69	5,98	10,002
Singapur	320	485	304	470	847	1,555	450	1,018
Peru	219	442	46	135	49	117	2	5
Yeni Zelanda	192	264	53	84	90	145	30	51
Meksika	1,339	2,169	396	670	424	774	141	265
Malezya	349	675	261	491	128	279	140	345
Japonya	4,214	4,924	849	1,19	222	310	983	1,575
Şili	269	463	87	147	149	281	54	114
Brunei	20	31	10	16	0	0	7	18
Kanada	1,981	2,717	560	835	934	1,487	851	1,383
Avustralya	1,704	2,59	296	589	609	1,049	414	751

Kaynak: Petri ve Plummer, 2016'dan yararlanarak oluşturulmuştur

TPP'nin anlaşmaya taraf olan ülkelere ilişkin muhtemel etkilerinin gösterildiği tablo 2'de ABD'nin anlaşmadan en kazançlı çıkacak ülke olduğu kolaylıkla görülmektedir. Dünya genelindeki 492 milyar \$'lık gelir artışının kıtasal açıdan dağılımına bakıldığında 205 milyar \$'ın Amerika kıtasına, 203 milyar \$'ın ise Asya kıtasına gideceği tahmin edilmektedir. Her iki kıta içerisinde en yüksek payı alacak ülkeler ise sırasıyla ABD ve Japonya'dır. ABD'nin, 205 milyar \$'lık gelir içerisinde 131 milyar \$ pay alması beklenirken, Japonya'nın kendi kıtasındaki gelirden 125 milyar \$ pay alması öngörülmektedir.

21. yüzyılda en büyük iki mega-bölgeselleşme hareketi olarak değerlendirilen TTIP ve TPP'nin ABD'nin küresel ticaretin hâkimiyetinin Asya'ya ve özellikle de Çin'e kaymasını engellemek adına öncülük ettiği girişimlerin, Çin ekonomisi üzerinde yaratacağı etkilerin genellikle olumsuz yönde olacağına yönelik beklentiler söz konusu olsa da bu olumsuz etkilerin olmayacağını vurgulayan yaklaşımlar da mevcuttur.

Çoğu TPP ülkesi için Çin, en büyük ihracat ülkesi ve en yüksek potansiyele sahip tüketici pazarıdır. TPP üyesi ülkeler arasındaki mal ticareti 2012 yılında 2,7 trilyon doların üzerinde gerçekleşirken, Çin ile TPP üyeleri arasındaki ticaret ise 1,4 trilyon doların üzerinde olmuştur ve bu durum Asya-Pasifik İşbirliği (APEC) ile tüm TPP üyesi ülkeler arasındaki ticaretin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. TPP'deki yüksek gelirli ülkelerin (Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve Singapur) Çin'e yaptığı ihracatın payı, toplam ihracatlarının beşte biri ile dörtte birini oluşturmaktadır. Vietnam ve Malezya gibi gelişmekte olan ülkelerin Çin'e yaptıkları ihracat, toplam ihracatlarının yaklaşık % 10'una denk gelmektedir. Çin ithalatta daha önemli bir rol oynamaktadır. TPP üyelerinin Çin'den yaptıkları ithalat, toplam ithalatlarının % 17'sine tekabül etmektedir. Vietnam, ABD ve Japonya toplam ithalatlarının sırasıyla % 23,8, % 19,5 ve % 22,1'ini Çin'den karşılamaktadır (Xin, 2014: 115-116).

⁸Daha öncede belirtildiği gibi ABD ve Japonya, bu anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için kritik öneme sahip iki ülkedir. Sadece bu iki ülke birlikteki ülkelerin GSYİH'sinin % 80'nini oluşturmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre birlikteki ülkelerin GSYİH açısından payları şu şekildedir: ABD % 65,20, Japonya % 15, Vietnam % 0,70, Avustralya % 4,90, Kanada % 5,63, Brunei % 0,05, Şili % 0,91, Malezya % 1,07, Meksika % 4,15, Yeni Zelanda % 0,63, Peru % 0,70, Singapur % 1,06 (World Bank, 2016).

⁹Petri ve Plummer (2016) tarafından yapılan çalışmada baz yılı 2015'tir.

Bazı yaklaşımlarda Çin'in TPP'nin olası zararları konusunda endişelenmemesi gerektiğine yönelik görüşler öne çıkmaktadır. Buna göre TPP'nin Çin'i önemli ölçüde etkilemesi beklenmemektedir; çünkü Asya-Pasifik Ülkeleri ekonomik olarak önemli ölçüde Çin'e bağımlıdır. Ayrıca Çin, doğrudan TPP'ye katılmamış olsa da TPP ülkelerinin 9'u ile farklı ortaklık veya anlaşma için çeşitli müzakerelere girişmiştir. Bu çoklu STA girişimi TPP üyeliğinin yokluğunu telafi etmektedir. Örneğin, Petri vd., (2011), Asya-Pasifik'teki TPP ve FTAAP (Asya-Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi)'yi karşılaştırdıkları çalışmada her iki anlaşmanın da üyelerine fayda sağladığını; ancak bu tür anlaşmaların içeriğinin genişletilinceye kadar etkilerinin sınırlı kaldığını vurgulamışlardır. TPP'nin ilk aşamalarında Vietnam gibi daha küçük; orta aşamalarında Japonya gibi daha büyük ülkeleri; son aşamada ise ABD ve Çin gibi ülkelerin lehine döneceğini tahmin etmişlerdir (Xin, 2014: 117-118).

Bu konuda yapılan çalışmalara ilişkin değerlendirmelerde rakamsal açıdan sonuçlar farklılıklar gösterse de, anlaşma dışında kalan ülkelere bu girişimin etkilerinin sınırlı kalacağına yönelik mutabakat söz konusudur. Özellikle, Çin'in ABD'ye yönelik ihracatında DTÖ kapsamında gümrük vergilerinin çok düşük olması, Çin ekonomisinin bu anlaşmadan daha az etkilenmesinin bir diğer nedenidir; fakat bu durum tekstil, hazır giyim, otomobil gibi ürünlerde yüksek korumacı önlemlerin DTÖ'ye rağmen sürdürülmesi nedeniyle terse dönmektedir (Oktay, 2017: 543-544).

Çin özünde TPP çerçevesini ABD'nin son dönemlerde ekonomik ve jeopolitik açıdan çeşitli zorluklara yol açan Asya'ya dönme girişiminin önemli bir bileşeni olarak görmektedir. Çin bu girişimi dengelemek için Çin-Güney Kore ve Çin-Japonya-Güney Kore şeklinde STA müzakerelerini başlatarak karşı devresel politika üretmeye yönelmiştir. Nitekim 2015 yılında Kore ile STA imzalanmış; diğer sürecin de ilerlemesi adına mücadele vermektedir.

Sonuç olarak, dünya ekonomisinin ağırlığının Çin özelinden hareketle Doğu Asya'ya kaymasını önlemek adına girişilen hamlelere yönelik birçok ülkedeki yoğun tepkiler (ABD ve AB dâhil) bu yaklaşım doğrultusunda ilerleyen popülist partilerin güç kazanmasına yol açmakla birlikte, bu anlaşmaların farklı formlarda yeniden gündeme gelmesine neden olmaktadır (Oktay, 2017: 544-545).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

20. yüzyılın sonlarından itibaren küresel ölçekte ticaretin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla gelişmiş ülkeler nezdinde oluşturulan uluslararası kuruluşların önerdikleri neoliberal politikalar tüm ülkelerin müdahaleden uzak dış ticaret rejimiyle birlikte ekonomik büyümenin dolayısıyla da refahın artacağını varsaymaktadır. Esasında iki kutuplu dünya düzeninde sosyalist olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılan politik yapının 21. yüzyılda çok merkezli hâle gelmesiyle uluslararası ticaretin işleyiş kurallarını yeniden dizayn etme girişimleri küreselleşme-bölgeselleşme dikotomisi ekseninde şekillenmeye başlamıştır. Bahsedilen bu yeni küresel arayışların geri planında yatan sebep, 2000'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde ABD ve Avrupa ağırlıklı yapının Asya kıtası ile yer değiştirmeye başlamış olması ve bunun özellikle ABD'yi ciddi biçimde rahatsız etmesidir. ABD'nin eski Başkanı Barack Obama'nın da belirttiği gibi dünya ticaretinin kurallarının geldiğimiz yüzyılda Çin tarafından değil ABD tarafından belirlenmesi ve 2001 yılında Doha Müzakerelerinin ABD'nin istediği biçimde sonuçlanmaması küresel ticareti yönlendirmede ABD liderliğinde iki mega-bölgesel proje ile başlayan sürece yol açmıştır.

Bunlardan ilki ABD ile AB arasında 2013 yılında müzakerelerine başlanan ve henüz tamamlanmayan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) anlaşmasıdır. Daha çok iki taraf arasındaki tarife dışı engellerin kaldırılmasını içeren projenin ABD ile AB arasında kıyaslandığında ABD'ye daha çok avantaj sağladığı buna karşın AB ekonomileri için göreceli avantajlara rağmen dezavantajlı durumların yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Diğer taraftan TTIP'nin önemini ortaya çıkaran husus Türkiye ekonomisi üzerine olan etkisidir. Türkiye'yi önemli biçimde olumsuz etkileyecek olan projede Gümrük Birliği (GB)'ne üye olunması nedeniyle Türkiye'den yapılacak ithalat ABD ve AB'ye gümrüklü, buralardan yapılacak ihracat ise Türkiye'ye gümrük vergisine tabi olmadan girecektir. Türkiye'nin GB'den ayrılmaya kadar birçok senaryoyu dikkate aldığı projeye yönelik çabalar hâlâ devam etmektedir.

21. yüzyılın küresel ticaretine yön vermedeki bir diğer arayışın Pasifik kanalıyla gerçekleştirilmesi düşüncesinin özünde, Çin'in dünya ticaretinde giderek artan ağırlığıyla beraber ABD'nin dış ticaret açığının temel sebebi olarak Çin ile yapılan ticaretteki göreceli dezavantajlı durumdur. Donald Trump'ın Başkan seçilmesinin ardından 2017 başlarında ABD, bu anlaşmadan çekilmiş olmasına rağmen yeniden taraf olmak için arayışlarını devam ettirmektedir. Özellikle TPP, sadece ekonomik içerikli olmayıp politik yönü de oldukça kritik bir ticari girişimdir. Şöyle ki BM'nin veto hakkına sahip iki daimi ülkesi olan Rusya

ile Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'nü güçlendirerek bölgede daha da güçlenmelerinin önüne geçme girişimini de örtülü olarak bünyesinde barındırmaktadır. Son yıllarda Pasifikte yaşanan hâkimiyet mücadelesinin şekillenmesinde böylelikle TPP'nin yönlendirici rolü yeniden önemli hâle gelmiştir.

Dünya ekonomisinin sancılı bir şekilde büyüdüğü, jeopolitik kırılmalıkların arttığı, AB gibi ulus üstü birleşme hareketlerinin geleceğinin sorgulanmaya başlandığı dönemde ülkelerin küresel ekonomiden daha büyük pay alabilmek için neoliberal çağda küreselleşme eğilimlerine rağmen pratik düzlemde bunun tersi reaksiyonlara giriştiklerine şahit olmaktayız. Dolayısıyla bir yandan küreselleşme ideolojisine bağlı kalınarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin buna uygun politikaları benimsemeleri istenirken diğer yandan gelişmiş ülkelerin kendi faydalarını maksimize edecek durumlardan sapılması halinde müdahaleci yöntemleri birer birer uygulamaya koydukları görülmektedir. Nitekim hem TTIP hem de TPP örneğinde sözü edilen durum belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğine doğru ilerlerken çok kutuplu dünya ekonomisinin daha önceki dönemlerde olduğu gibi gelişmiş ülkelerin çizmiş olduğu kapsamlar dahilinde yönetilmesi gittikçe zorlaşmaktadır. Küresel ısınma, çevre felaketleri, küresel göç sorunu, yoksulluk, jeopolitik çatışmalar gibi dünya ekonomilerini yakından ilgilendiren birçok güncel problemin dinamizm kazandığı yüzyılda, küresel ekonomik yapı giderek çok aktörlü mücadele sahasına dönüşecek izlenimi uyandırmaktadır.

KAYNAKÇA

Aichele, R.; Felbermayr, G. J. & Heiland, I. (2014). "Going deep: The Trade and Welfare Effects of TTIP", CESifo Working Paper, No. 5150, Center for Economic Studies and Ifo Institute (CESifo), Munich.

Akhtar, S. I.; Jones, V. C. & Johnson, R. (2016). "Transatlantic Trade and Investment Partnership (T-TIP) Negotiations", Congressional Research Service Report.

Akman, M. S. (2014). "AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13(1): 1-29.

Balkır, C. (2016). Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama, AB ve Dünya Örnekleri (2. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Dereli, D. D. (2016). "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Rekabet Gücüne Muhtemel Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2): 441-452.

Erixon, F. & Bauer, M. (2010). "A Transatlantic Zero Agreement: Estimating The Gains From Transatlantic Free Trade in Goods", ECIPE Occasional Paper No. 4/2010.

European Commission (2009). Non-Tariff Measures in EU-US Trade and Investment-An Economic Analysis. ECORYS Nederland BV.

Faruqui, G. A.; Ara, L. A. & Acma, Q. (2015). "TTIP and TPP: Impact on Bangladesh and India Economy", Pacific Business Review International, 8(2): 59-67.

Felbermayr, G. J. & Larch, M. (2013). "The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Potentials, Problems and Perspectives", In CESifo Forum, 14(2): 49-60, München: Ifo Institut-Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München.

Hufbauer, G. C. & Cimino-Isaacs, C. (2015). "How will TPP and TTIP Change the WTO System?", Journal of International Economic Law, 18(3): 679-696.

<https://www.haberler.com/avustralya-trans-pasifik-serbest-ticaret-anlasmasi-11387647-haberi/> (E. T. 12.12.2018).

<http://unctadstat.unctad.org> (E. T. 09.12.2018).

<http://www.trademap.org> (10. 12. 2018).

<https://www.voanews.com/a/eu-envoy-says-us-eu-trade-pact-will-be-game-changer/1658096.html>, E. T. 10.12.2018).

Juutinen, M. & Kakönen, J. (2016). "Battle for Globalisations? BRICS and US Mega-Regional Trade Agreements in a Changing World Order", Observer Research Foundation.

Kirişci, K. & Ekim, S. (2015). "Turkey's Trade in Search of an External Anchor: The Neighbourhood, The Customs Union or TTIP?", Global Turkey in Europe Working Paper 9: 1-13.

- Oktaç, F. (2017). Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri, İş bankası Yayınları, İstanbul.
- Petri, P. A. & Plummer, M. G. (2016). "The Economic Effects of the Trans-Pacific Partnership: New Estimates", Peterson Institute for International Economics, Working Paper Series: 1-33.
- Raza, W.; Grumiller, J.; Taylor, L.; Tröster, B. & Von Arnim, R. (2014). "ASSESS_TTIP: Assessing The Claimed Benefits of the Transatlantic Trade and Investment Partnership", Policy Note, Austrian Foundation for Development Research (ÖFSE), No. 10/2014, Austrian Foundation for Development Research (ÖFSE), Vienna.
- Šálený, V. (2016). "Economic and Geopolitical Implications of TPP and TTIP for the United States", Univerzita Karlova, Fakulta Sociálních Věd, Institut Mezinárodních Studií.
- Sandoval, A. R. (2016). "TPP and The Process of Harmonization", JPO Four-Month Study Cum-Research Fellowship, June 20th, 2016-October 19th, 2016.
- Schmieg, E. (2015). "TTIP-Opportunities and Risks for Developing Countries", Contributions in International Journals and Think Tank Publications 2013-2014.
- Schreyer, M. (2014). "The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Can The Planned Agreement Deliver on Its Promises?", Division for Economic and Social Policy.
- Vastine, J. R.; Jensen, J. B. & Makiyama, H. (2015). "The Transatlantic Trade and Investment Partnership: An Accident Report", Economic Policy Vignette, The Georgetown Center for Business and Public Policy.
- World Bank (2014). Evaluation of The EU-Turkey Customs Union. Report No. 85830-TR.
- Xin, L. (2014). "A General Equilibrium Analysis of The TPP Free Trade Agreement With and Without China", The Journal of Applied Economic Research, 8(2): 115–136.
- Yeşilyurt, S. & Paul, A. (2013). "Between A Rock and A Hard Place: What is Turkey's Place in the Transatlantic Market?", European Policy Centre.